

مقاله پژوهشی: شبه الگوی راهبردی تابعیت و ماهیت مرزبانی در جمهوری اسلامی ایران

محمدحسین افشردی^۱، محمدرضا خراشادی زاده^۲، مسعود صامتی^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۱۵

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۰۱

چکیده

وجود بازیگران دولتی، غیردولتی و فرامنطقه‌ای در غالب مرزهای ج.ا.ایران، نقش بازدارندگی-امنیتی مرز را نسبت به نقش ارتباطی-اقتصادی پررنگتر نموده است. بی‌تردید، تأمین امنیت مرز در چنین وضعیتی، نیازمند الگویی راهبردی برای مرزبانی است تا بر اساس آن بتوان راهبردهای مناسب را تدوین و اقدامات اجرایی را برنامه‌ریزی نمود. با وجود متغیرهای مختلف برای الگوی راهبردی مرزبانی، این تحقیق به دنبال مطالعه دو حوزه راهبردی ماهیت مرزبانی و تابعیت مرزبانی است.

ایجاد زیرساخت برای افزایش بهره‌وری سازوکار مرزبانی برای برقراری و حفظ امنیت مرزی بخشی از اهمیت تحقیق است و تداخل در استیفای حقوق مرزی کشور و اتباع آن و پراکندگی تصمیم‌گیری روابط مرزی با کشورهای همسایه نیز قسمتی از ضرورت انجام تحقیق را شکل داد. برای توصیف مبانی نظری، از جامعه اسنادی و برای تعیین متغیرها و روابط آنها از روش همبستگی، نظرات جامعه خبرگی، پیمایش و معادلات ساختاری به صورت آمیخته اکتشافی استفاده شد.

مطابق شبه الگوی به‌دست آمده، از آنجا که محیط عملیاتی در عمده مرزهای ج.ا.ایران دارای ویژگی‌هایی است که بکارگیری اقتضایی ابزار، اقدامات و رویکرد توامان نظامی و انتظامی را تحمیل می‌نماید؛ ماهیت مرزبانی، تلفیقی از ماهیت نظامی و انتظامی و بهترین تابعیت آن، ذیل سازمان انتظامی دانسته شده است.

واژگان کلیدی: مرز، مرزبانی، امنیت مرزی، ماهیت مرزبانی، تابعیت مرزبانی

^۱ - استاد، جغرافیای سیاسی، دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ - دانشیار، ریاضیات، دانشگاه عالی دفاع ملی mr.khorashadi.mr@gmail.com

^۳ - دانشجوی دکتری، دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) masoud48sameti@gmail.com

مقدمه

بازیگران معاند دولتی، غیردولتی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران، نقش بازدارندگی - امنیتی مرزها را نسبت به سایر نقش‌ها پررنگ‌تر نموده‌اند. بی‌تردید، تأمین امنیت مرز در چنین وضعیتی، نیازمند الگویی راهبردی است تا راهبردها، سازماندهی، تجهیز، امکانات و الزامات متناسب تدوین و تأمین گردد. شناخت وجوه راهبردی مرزبانی در ج.ا.ایران و رابطه آنها، زمینه‌ساز افزایش بهره‌وری سازوکار مرزبانی برای برقراری و حفظ امنیت مرزی و جلوگیری از تداخل وظایف دستگاه‌های دفاعی، امنیتی و انتظامی است. مسئله تحقیق، عدم وجود الگوی مرزبانی در دو حوزه ماهیت و تابعیت است تا از این رهگذر، هم تعیین ابزار، آموزش و رویکرد مناسب برای مرزبانی بر اساس تعیین ماهیت مرزبانی مقدور گردد و هم جایگاه مرزبانی در میان نیروهای مسلح حاضر در صحنه مرز مشخص گردد. با این اوصاف، هدف اصلی تحقیق «دستیابی به شبه الگوی راهبردی مرزبانی در حوزه‌های ماهیت و تابعیت مرزبانی در ج.ا.ایران» و اهداف فرعی آن شناسایی ابعاد و مولفه‌های این دو حوزه است. سوال اصلی تحقیق عبارتست از: «شبه الگوی راهبردی مرزبانی در حوزه‌های ماهیت و تابعیت مرزبانی در ج.ا.ایران چیست؟»

مبانی نظری**- پیشینه شناسی:**

محمدحسن احمدی در پروژه تحقیقاتی سال ۱۳۹۴ با عنوان «تبیین مفهوم مرز و جایگاه آن در فقه سیاسی اسلام» ضمن بیان نظرات معاصر دانشگاهی در مورد مرز و امنیت آن، دیدگاه اسلام را چنین بیان نموده که بر اساس تمایز مفهوم امت اسلامی با ملت، مرزهای واقعی عقیدتی است و سرحد را به رسمیت نمی‌شناسد لیکن به عنوان مفاهیم و احکامی که عارض بر فقه شده‌اند، احکام آن صادر شده است.

علیرضا عندلیب در رساله دکتری سال ۱۳۷۹ با عنوان «آمایش مناطق مرزی با تأکید بر ملاحظات امنیتی - دفاعی» به دنبال تدوین چارچوب نظری آمایش مناطق مرزی، به این نتیجه رسیده است که بین عوامل کالبدی و عوامل غیرکالبدی امنیت و توسعه، تأثیرات مستقیم و متقابلی وجود دارد.

محمدحسین افشردی و دیگران در سال ۱۳۹۳ در مقاله «تبیین شاخص‌های موثر در مدیریت مرزها» به پنج شاخص: واقعیت‌های جغرافیایی ژئوپلیتیکی و استراتژیکی؛ سیاست‌ها؛ بازیگران؛

عوامل ساختاری و عوامل مرزی رسیده و آنها را در دو بخش درون مرزی و فرامرزی مدنظر قرار داده است.

مفهوم شناسی:

الگوی راهبردی: الگوی پیشرفته‌ای است که چیدمان منطقی و هنرمندانه عوامل اصلی و عرصه‌های راهبرد و روابط بین آنها به بهترین شکل ممکن ارائه و مورد بررسی قرار می‌گیرد (مطالعات گروهی دوره هشتم، ۱۳۹۱: ۱۵).

شبه الگوی راهبردی^۱: مرزبانی عرصه‌های مختلف و متنوعی دارد و الگوی راهبردی مرزبانی باید به تمامی عرصه‌های راهبردی بپردازد، از این رو در این مقاله، الگوی راهبردی مرزبانی در دو حوزه ماهیت و تابعیت، «شبه الگوی راهبردی» است.

مرز: از نشانه‌های تفکیک دولت‌های جدید که با خط باریک و نازکی، آنها را از هم جدا می‌کند و قلمرو رسمی اعمال اراده سیاسی آنها را نشان می‌دهد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۳۰۰).

تهدید، امنیت و انتظام مرزی: از لحاظ سلسله مراتب منافع ملی، آنچه در درجه اول اهمیت در شمار منافع اصلی به حساب می‌آید؛ حفظ تمامیت ارضی است که همان حدود و مرزهای جغرافیایی هستند. در مرزها منافی وجود دارد که این منافع، موازی، متعارض، مشترک و یا اختلاف‌زا هستند. چنانچه عوامل برهم زننده تعادل سیستم مرتفع نشوند چه بسا دولت‌های متعارض به مواجه مستقیم نظامی علیه یکدیگر کشیده شوند (قوم، ۱۳۸۴: ۱۳۰). همانطور که از مفهوم تهدید در مرز برمی‌آید، سه دسته تهدید مرزی را می‌توان تشخیص داد:

تهدیدات نظامی مرزی: مصداق تهدید نظامی، تهاجم مسلحانه نیروی نظامی کشور متخاصم یا گروه‌های تروریستی بسیار سازمان یافته دارای تسلیحات سنگین با یا بدون اشغال مستمر سرزمینی است. مقابله با چنین تهدیداتی برعهده نیروی نظامی است.

تهدیدات امنیتی مرزی: گروه‌های غیرقانونی با انگیزه‌های مختلف و با یا بدون پشتیبانی سیاسی - تسلیحاتی سایر دولت‌ها، تبلیغات و تخاصمات مسلحانه یا غیرمسلحانه بر علیه نظام و اتباع کشور در مرز انجام می‌دهند. در این حالت، اشغال سرزمینی اتفاق نیفتاده و زد و خورد و درگیری محدود مسلحانه بین مخالفین و نیروهای دولتی وجود دارد.

¹ - Semi-model strategic

تهدیدات انتظامی مرزی: این وضعیت، به معنای ارتکاب اعمال خلاف قانون در طول مرزهای یک کشور و تردد غیرقانونی اشخاص و حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی بدون رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است. هرگونه ناامنی در مرز، سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی کشور را مختل می‌کند (خطایی، ۱۳۷۴: ۸۵).

در مقابل هریک از تهدیدات، نیروهای نظامی، انتظامی و امنیتی قرار دارند. از جمله عوامل اثرگذار بر امنیت مرزها، اثربخشی و کارآمدی آنها در ایجاد و استمرار نظم در مرزهاست.

مرزدار: مأمور مسلح دولتی که برقراری و حفظ امنیت در صحنه مرز را برعهده دارد.

مرزبان: افسر واجد شرایط که با صدور استوارنامه و معرفی وزارت امور خارجه به کشور مقابل، در محدوده معینی از مرز، مسائل، حوادث و وقایع مرزی را ضمن برقراری ارتباط با همتای خود در کشور همسایه، در چارچوب قراردادهای مشترک مرزی حل و فصل کند (زرقانی، ۱۳۸۶: ۲۷).

مرزبانی: مجموعه اقداماتی که برای کنترل و مراقبت از مرز با هدف ایجاد ثبات سیاسی، حاکمیت ملی در کشور، نظارت بر اجرای قراردادهای مشترک مرزی، رعایت مقررات مرزی، ایجاد پرده پوشش در مرزها و حفظ حقوق دولت و مرزنشینان صورت می‌گیرد (قیطاسی و رضایی، ۱۳۹۵: ۲۵).

ماهیت مرزبانی: منظور از ماهیت مرزبانی، گونه نظامی یا انتظامی انجام مرزبانی است که در آن از ابزار، روش و رویکرد نظامی یا انتظامی باید بهره گرفت.

تابعیت مرزبانی: منظور از تابعیت مرزبانی، تعیین بالاترین مقامی است که بالاترین مقام مرزبان کشور به طور مستقیم تحت امر او بوده و به او پاسخگوست.

کارکرد مرزها

(۱) اقتصادی: برای جلوگیری از رقابت، ورود کالای خارجی با تعرفه‌های گمرکی کنترل و اختلاف قیمت در دو سوی مرز، عملاً اثری است که نقش اقتصادی مرز روی قیمت کالاها می‌گذارد.

(۲) امنیتی: ورود و خروج غیرمجاز اشخاص و کالا باعث اختلال در اقتصاد، فرهنگ، بهداشت، جرایم و امنیت می‌گردد لذا کنترل مطلوبی باید در مرزها انجام شود.

(۳) دفاعی: دفاع، کارکرد قدیمی سرحدات است و حتی اگر از لحاظ نظامی نیز استحکامات زیادی در مرزها ایجاد شوند، در حال حاضر کارکرد دفاعی قطعی ندارند. (اخباری و نامی، ۱۳۹۷: ۲۸).

(۴) سیاسی: هر کشور به‌عنوان یک نظام سیاسی بین‌المللی از نفوذ سیاسی که به امنیت و اعتبار آن خدشه وارد می‌کند؛ جلوگیری و مرزهای بین‌المللی در این راستا به کشورها کمک می‌کنند.

۵) اجتماعی: مرزها محدوده‌هایی را محصور کرده‌اند که جمعیتی تقریباً یکپارچه دارند و مانعی در تعاملات اجتماعی بین کشورهای مجاور هستند (نایب‌پورو و ویسیان، ۱۳۹۶: ۴۰-۳۷).

نقش مرزها

- ۱) جداکنندگی: مرزها بین دو نظام سیاسی، دو حاکمیت، دو فرهنگ و دو ملت، جدایی می‌اندازند.
- ۲) یکپارچه‌سازی: مرزها سازنده چهارچوبیست که افراد ملت درون آن آمیخته و یکسان می‌شوند.
- ۳) کشمکش: مرزها کانون برخورد بازیگران رقیب و متخاصم است. حمل‌ونقل و منافع اقتصادی، ادعاها و ... می‌توانند آتش درگیری و جنگ را در منطقه مرزی میان دو همسایه برافروزند.
- ۴) ارتباط: مرزها کانون ارتباط ملت‌ها و دولت‌ها با یکدیگرند که به صورت رسمی و غیررسمی و در زمینه‌های مختلف برقرار می‌شود.
- ۵) تفاوت‌سازی: مرزها تفاوت فضایی، سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دو کشور را نشان می‌دهند (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۰۳).

انواع مرز

مرز زمینی یا خاکی: خط مرزی زمینی از پیوستگی علائم مرزی روی زمین خاکی حاصل و به نقطه صفر مرزی مشهور است. مرزداران از طریق حضور فیزیکی و بکارگیری تجهیزات و ابزار نظارتی، به پایش و مراقبت می‌پردازند تا ضمن استیفای حقوق کشور خود، از تغییر در خطوط مرزی، تجاوز و تغییر حدود سرزمینی پیشگیری و ممانعت نمایند. برخی از اقدامات پایشی ویژه مرز زمینی عبارتند از: تحدید عملی و نصب علائم، انجام گشت، رذنی و کمین، پایش بصری، اپتیکی، رادیویی، بازدید از مرز به صورت یکجانبه یا همزمان با مرزبان همسایه، اجرای زیرساخت، استحکامات و مهندسی، مقابله با افراد مسلح در مرز (قاچاقچیان، اشرا، تروریست، تبهکاران سازمان یافته و...)، ایجاد پرده پوشش یا دفاع اولیه تا زمان حضور یگان‌های عمده نظامی.

به پایانه‌ها یا دروازه‌های گذر مرزی نیز مرز زمینی اطلاق می‌شود و ادارات حاکمیتی و خدماتی مانند گمرک، پلیس مهاجرت و گذرنامه، قرنطینه و ... بر تردها مسافرین و کنترل کالا نظارت دارند. در واقع، در مرزهای جغرافیایی، مرزداران با جابجایی غیرمجاز افراد و کالا مقابله می‌کنند و در پایانه‌های مرزی، پلیس گذرنامه و گمرک عامل نظارت بر جابجایی افراد و کالا هستند.

مرز آبی و دریایی: مرز آبی و دریایی نیز همانند مرز زمینی مفهومی دوگانه دارد. بنادر واجد شرایط، دروازه مجاز تردد افراد و جابجایی کالا هستند و نقاط جغرافیایی مشخص دریایی نیز محل خاتمه حاکمیت کشور در دریاها یا رودخانه‌های است که بر اساس قراردادهای حقوقی با مفاهیمی

همچون خط تالوگ، منصف المیاه، خط مبداء، آب‌های داخلی، دریای سرزمینی، منطقه مجاور یا نظارت، منطقه انحصاری-اقتصادی یا فلات قاره و آب‌های آزاد یا بین‌المللی تعیین می‌شوند.

مرز هوایی: مرز هوایی خاص، فرودگاه‌های بین‌المللی هستند که با ویژگی‌هایی، نامشان برای ارائه مشخصات فرودگاه‌ها و فضای حاکمیت کشورهای عضو سازمان بین‌المللی هوانوردی غیرنظامی «ایکائو»^۱ در «نشریه بین‌المللی هوانوردی»^۲ درج می‌شود (منظری، ۱۳۹۵: ۲۶).

مرز هوایی عام در واقع به صورت سطوحی نمایان می‌شوند که تا جو زمین امتداد دارند و در عین حال قلمرو هوایی دو دولت مجاور را از هم جدا می‌کنند (میرحیدر، ۱۳۸۴: ۲۰۷) و در امتداد خط قائم از مرزهای زمینی به طرف بالا تا بی‌نهایت ادامه دارد. در واقع مرزهای هوایی را باید با مراجعه به مرزهای زمینی و دریایی مشخص نمود (Duo, 2008: 142) که با توجه به سرعت کنونی پرواز هواپیماها، علامت‌گذاری آن عملاً بسیار مشکل است (Abeyratne, 2012: 46). انتهای دقیق محدوده مرزهای هوایی در قوانین بین‌المللی مشخص نیست و بستگی به توان علمی و تکنیکی کشورها دارد (Milde, 2012: 18). پایش مرز هوایی توسط سازمان‌های نظامی با سازوکارها و تجهیزات پیشرفته و گران‌قیمت پدافندی یا هوانوردی انجام می‌شود.

سازمان‌های نظامی کشورها به منظور تأمین حداکثری و به حداقل رساندن تهدیدات در این حوزه، «منطقه شناسایی دفاع هوایی»^۳ را تعریف می‌نمایند که یک منطقه فضای هوایی بر فراز زمین یا دریا است. این مفهوم در هیچ‌یک از معاهدات بین‌المللی تعریف نشده و هر کشور رأساً اقدام به تعریف این محدوده می‌کند و تحت پوشش سامانه‌های دفاع هوایی است.

در حوزه پایش هوایی، علاوه بر سازوکار نظامی، سازوکار بین‌المللی غیرنظامی نیز وجود دارد که ایمنی تردد هواپیماها بین کشورها را مدیریت می‌نماید. «منطقه اطلاعات پرواز»^۴ محدوده‌ای مشخص از فضای هوایی برای تأمین خدمات اطلاعات پرواز و هشدار است. تقسیم این محدوده‌ها از طریق سازمان بین‌المللی هوانوردی غیرنظامی «ایکائو» انجام می‌شود. هر بخشی از جو به یک پایگاه خاص تعلق دارد. برخی از پایگاه‌ها حریم هوایی چندین کشور را دربر می‌گیرند. سرویس اطلاعات و خدمات هشداردهنده، سطوح اساسی خدمات ترافیک هوایی هستند که اطلاعات

1- ICAO: International Civil Aviation Organization

2- AIP :Aeronautical Information Publication

3 -ADIZ: Air Defense Identification Zone

4 -FIR: Flight Information Region

مربوط به هدایت ایمن و مؤثر پروازها را ارائه می‌دهند و در صورتی که هواپیما در معرض بحران باشد؛ هشدار می‌دهند (Hobart, ۲۰۱۴: ۱).

نظام‌های مدیریت مرزی

مرز بسته: در این مرز، حرکت مردم، کالا و تعاملات انسانی و تجاری در حد صفر است و از تماس اتباع با همسایگان اجتناب می‌شود. مرزهای شوروی و کشورهای کمونیستی سابق این گونه‌اند. مرز باز: با عدم حساسیت‌های تعیین خطوط مرزی، احتمال منازعات مختصر فقط در حد اختلافات زودگذر مرزی و سیاسی منجر به درگیری‌های مرزی محدود وجود دارد. مرزهای کنترل‌شده: در این نظام، تردد مرزی از نقاط معینی انجام و مستلزم کسب روادید و گذرنامه است. اغلب کشورها بیشتر به این نظام مرزی گرایش دارند (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۳-۹۲).

مدل راهبردی نظامی-امنیتی مدیریت مرز

بسته به شرایط و ویژگی‌های جاری مرز، مدیریت کارکردی و توسعه‌گرا یا مدل نظامی-امنیتی در مرز اعمال می‌شود. در مدل اخیر، کنترل و اداره مرزها و مناطق مرزی به علت وجود فضای تهدید، به عهده نیروهای مسلح است و منطقه جدار مرز به لایه‌های امنیتی تقسیم می‌شود: محدوده قرمز (امنیتی-انتظامی): این محدوده از نقطه صفر نوار مرزی شروع و با توجه به ویژگی‌های جغرافیائی امنیتی تا عمق مشخصی به داخل کشور ادامه می‌یابد. کنترل لازم با نصب علائم خاص و ایجاد موانع فیزیکی (فنس، سیم‌خاردار و نصب تابلو) و نصب تجهیزات خاص (الکترونیکی، اپتیکی و...) اعمال می‌شود. انجام هرگونه فعالیت اقتصادی و ... ممنوع بوده و در شرایط ویژه مجوز تردد موقت تحت نظارت و توسط مأمورین به افراد داده خواهد شد. محدوده زرد (اقتصادی): عرض این محدوده بعد از محدوده قرمز تعیین می‌گردد. هرگونه اسکان ممنوع و صرفاً فعالیت‌های اقتصادی (کشاورزی، دام‌پروری، معدن و...) برای ارگان‌های دولتی و افراد مرزنشین با رعایت مقررات و ضوابطی مجاز است. تردد افراد با صدور کارت تردد و نظارت نیروهای مرزی صرفاً در محدوده‌های معینی امکان‌پذیر است. محدوده سبز (اسکان): این محدوده از محدوده اقتصادی شروع و با رعایت قوانین و مقررات مرزی در محدوده مذکور اسکان امکان دارد (اخباری و نامی، ۱۳۹۷: ۵۳-۴۶).

مرزبانی در کشورهای منتخب

سازمان مرزبان روسیه، صرفاً مراقبت از مرز خشکی و آبی را بر عهده قرار دارد و با وجود شرایط محیطی نظامی در برخی مرزها، تلاش می‌شود با تقلیل سطح سازمانی از معاون رئیس‌جمهور به زیرمجموعه یکی از وزارتخانه‌ها، از یک سازمان نظامی به یک سازمان انتظامی تغییر یابد. مرزبانی جمهوری آذربایجان سازمانی انتظامی و تحت امر رئیس‌جمهور است که مرزداری غیرمنسجم جغرافیایی زمینی و دریایی کشور را بر عهده دارد.

در مرزبانی ترکیه، مرزدار با ماهیت انتظامی (ارتش در مناطق بحرانی) فاقد ارتباط طولی با مقام مرزبان و هر دو تحت امر وزارت کشور هستند.

مرزبانی در عراق به معنای گارد مرزی مستقر در مناطق جغرافیایی و مقابله‌کننده با متخلفین، از نیروهای انتظامی و تحت تابعیت وزارت کشور و البته مجزا از پلیس شهری هستند. در ترکمنستان رئیس نظامی تشکیلات مرزبانی مستقیماً زیر نظر رئیس‌جمهور انجام‌وظیفه می‌نماید و در مرزهای جغرافیایی زمینی و آبی صرفاً مرزداری می‌کند. (غفوری، ۱۳۹۴: ۳۵-۱۵)

شبه الگوهای راهبردی مرزبانی بر اساس مفاهیم، نظریه‌ها و مرزبانی کشورهای منتخب

الگوهای تابعیت سازمان مرزبان

- تحت امر غیرنظامی: در این حالت، فرمانده مرزبانی عضو دولت (کابینه) و به بالاترین مقام سیاسی پاسخگو است و یا تحت امر وزارتخانه یا یکی از ادارات یک وزارتخانه قرار دارد.

- تحت امر نظامی: بالاترین مقام سازمان مرزبان، مستقیماً به فرمانده ارتش پاسخگو است.

- تحت امر پلیس: فرمانده مرزبانی کشور تحت فرمان رئیس پلیس کشور قرار دارد.

الگوهای ماهیت سازمان مرزبان

- نظامی: یگان‌های ارتش یا حسب شرایط جغرافیایی و فضایی مرز و نیاز به به‌کارگیری تجهیزات گران‌قیمت و پیچیده نظامی (مناطق صعب‌العبور کوهستانی، منطقه شناسایی دفاع هوایی و یا مرزهای دریایی) و یا حسب شرایط دفاعی یا امنیتی خاص حاکم بر مرز که ضرورت استقرار نیروهای نظامی در مرز را تحمیل می‌نماید در مناطق مرزی مستقر می‌شوند. این وضعیت در زمان افزایش شدت تهدید نظامی و ایجاد کارکرد دفاعی مرز و یا فعالیت شدید گروه‌های تروریستی رخ می‌دهد که سطح تهدید امنیتی ایجاد می‌نمایند. در این وضعیت، سازمان‌های انتظامی مرزی، تحت امر عملیاتی سازمان نظامی مستقر در صحنه قرار می‌گیرند.

- انتظامی: در شرایط جغرافیایی و امنیتی نسبتاً عادی، مرزبانی به عنوان سازمانی غیرنظامی می تواند بخشی از پلیسی کشور و یا سازمان اعمال قانون محسوب شود.
- تلفیقی: با توجه به شرایط محیطی و وظایف محوله، مأموریت های نظامی و انتظامی را با استفاده از ابزار، روش و رویکردهای توأمان اجرا می نماید.

چارچوب نظری:

چارچوب نظری تحقیق در شکل ۱ نشان داده شده است.



شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق

محیط شناسی

فلات ایران شامل ایران کنونی، ارمنستان، آذربایجان، ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، افغانستان و بخش‌هایی از قرقیزستان، پاکستان و چین است (فره‌وشی، ۱۳۷۹: ۱۸). مرزهای سیاسی ایران از سده ۶ پیش از میلاد تا حدود یک قرن پیش، دائم در تغییر بود (قیطاسی و رضایی، ۱۳۹۵: ۳۸). فتوحات آغامحمدخان آخرین مرحله بسط مرزها بود و با مرگ وی دوره قبض سرزمینی ایران آغاز شد (معطوفی، ۱۳۸۲: ۸۷۳). در دوره قاجار سرزمین‌های وسیعی با معاهدات گلستان، پاریس، آخال و ترکمن‌چای، و در دوره پهلوی آرارات و بحرین از ایران جدا شدند.

مرزهای ج.ا.ایران مزیت‌هایی همراه با آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدهای اجتناب‌ناپذیر و غیرارادی دارد. موقعیت چندگانه گذرگاهی، حائل، ژئوپلیتیک، ژئوآکونومیک و ژئواستراتژیک آن، وضعیتی

ممتاز، حساس و درعین حال خطرناک ایجاد کرده و متضمن امنیت، ثبات و توسعه اقتصادی و نیز دربردارنده ناامنی، بی‌ثباتی و عقیم گذاردن فرصت‌ها و ظرفیت‌ها است (عزتی، ۱۳۸۶: ۶۹).

جغرافیای طبیعی مرزهای ایران، از پهنه آبی با سواحل ماسه‌ای و صخره‌ای تا دشت پهناور و کوهستان را در برمی‌گیرد که بسیار نفوذپذیر و ممانعت از تردهای غیرمجاز مرزی را بسیار هزینه‌بر نموده است. تنوع و تداوم قومی و نژادی به داخل کشورهای هم‌جوار و رقابت‌های منطقه‌ای، امنیت مرزهای ایران را مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهند (ستاره، ۱۳۸۸، ج ۲: ۸۳-۸۰).

در اوایل پهلوی، مرزبانی منسجمی در کشور وجود نداشت و مرزها کماکان توسط پادگان‌های مرزی و یا عشایر سرحدی مراقبت می‌شدند. در این زمان چنانچه اختلاف بین مرزنشینان دو طرف مرز بروز می‌کرد؛ توسط نمایندگی‌های وزارت امور خارجه در شهرستان‌های مرزی یا همان اداره کارگزاری مهم خارجه رسیدگی و حل و فصل می‌شد (قیطاسی و رضایی، ۱۳۹۵: ۲۲۵).

در سال ۱۳۰۰ در بیشتر نقاط سرحدی پست‌های سرحدی تأسیس شدند (ریاضی، ۱۳۳۵: ۵۷۸).

در سال ۱۳۰۱ طی حکمی، اداره امنیه-ژاندارمری- تحت امر وزارت جنگ قرار گرفت. در ۱۳۰۷ برای تمرکز امور مرزها شعبه‌ای بنام کمیسرهای سرحدی در ارکان حرب کل قشون تأسیس شد و قراردادهای موقت با کشورهای همسایه منعقد و کمیسرهای سرحدی مأمور اجرای مقررات مزبور «بدون حق مداخله در امور تعیین خط مرز» شدند. در ۱۳۱۴ عنوان کمیسر سرحدی نیز به کلانتر مرز تبدیل و با اختیارات بیشتری عهده‌دار امور نظامی، سیاسی و اقتصادی مناطق مرزی شدند. در ۱۳۱۵ گمرکات مرزی منحل، مسئولیت‌های آن به اداره امنیه مملکتی واگذار و اولین نظامنامه مرزبانی (شرح وظایف مرزبانان یا کلانتران مرز) در ۶ فصل با ۶۵ ماده ابلاغ شد (قیطاسی و رضایی، ۱۳۹۵: ۲۲۸-۲۳۱). شکل ۲ سیر تحولات و تابعیت مرزبانی در کشور را نشان می‌دهد.



شکل ۲: خط زمان تشکیلات مرزبانی در ایران معاصر (محقق)

در ۱۳۷۹ ساختار جدید مرزبانی تدوین و با تصویب فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) اداره کل مرزبانی ناجا به واحد مستقل «فرماندهی مرزبانی ناجا» ارتقاء سازمان یافت. جدول ۱ مدل‌های تشکیلات مجری و تابعیت مرزبانی در ایران معاصر را نشان می‌دهد.

جدول ۱: مدل‌های مرزبانی در ایران معاصر

مرزبان	مرزدار
اداره کارگزاری مهام در شهرستان مرزی (وزارت خارجه)	عشایر
کمیسرهای سرحدی اداره کل امنیت ارتش (وزارت جنگ)	ارتش
کلانتر مرز اداره ژاندارمری (وزارت کشور)	ژاندارمری
فرمانده انتظامی شهر مرزی (وزارت کشور)	ناجا
فرمانده هنگ مرزی ناجا (وزارت کشور)	فرمانده هنگ مرزبانی ناجا

از ۱۳۴۴ اداره مرزبانی ژاندارمری کشور این مأموریت‌ها را بر عهده گرفت: (۱) نظارت و مراقبت و کنترل مرزها به منظور حفظ حدود و ثغور کشور؛ (۲) نظارت در اجرای مفاد قراردادها و پروتکل‌های مصوبه مرزی؛ (۳) نظارت در استیفای حقوق کشور و اتباع مرزنشین ایران.

بر اساس وظایف مرزبانان مندرج در بند ۴ آئین‌نامه مرزبانی مصوب ۱۳۳۶ هیئت وزیران، وقتی با مکاتبه و ملاقات با هم‌تایان کشور مقابل نسبت به استیفای حقوق دولت و اتباع مرزنشین خود اقدام می‌شد؛ مرزبان در حال انجام اقدامات دیپلماتیک است و زمانی که با استفاده از ابزار اجبار و تجهیزات قهرآمیز نسبت به برقراری نظم و امنیت در جغرافیای مرز اقدام می‌کند؛ به‌طور عملیاتی در حال مرزداری است. علاوه بر این، در اغلب کشورها تعداد زیادی از سازمان‌ها از جمله گمرک، کنترل گذرنامه، خدمات حمل‌ونقل، پلیس و... در مرز درگیر هستند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵). جدول ۲ نهادها و دستگاه‌های مرتبط با مرز را در ج.ا.ایران نشان می‌دهد.

جدول ۲: نهادها و دستگاه‌های مرتبط با مرز را در ج.ا.ایران (رضایی، ۱۳۸۵: ۲۱)

ر	دستگاه/سازمان	ر	دستگاه/سازمان
۱	قوه قضائیه	۱۶	وزارت امور اقتصادی و دارایی (گمرک)
۲	ریاست جمهوری	۱۷	وزارت کار و امور اجتماعی
۳	وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح	۱۸	وزارت نیرو
۴	وزارت کشور	۱۹	شورای عالی امنیت ملی
۵	وزارت اطلاعات	۲۰	ستاد کل نیروهای مسلح
۶	وزارت جهاد کشاورزی	۲۱	ارتش جمهوری اسلامی ایران
۷	وزارت راه و ترابری	۲۲	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۸	وزارت صنایع و معادن	۲۳	سازمان صداوسیما

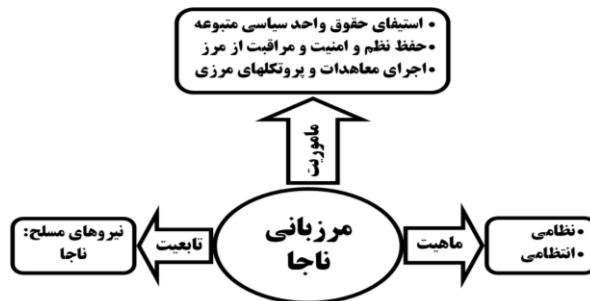
ر	دستگاه/سازمان	ر	دستگاه/سازمان
۹	وزارت امور خارجه	۲۴	سازمان هلال‌احمر
۱۰	وزارت نفت	۲۵	سازمان حج و زیارت
۱۱	وزارت تعاون	۲۶	سازمان حفاظت محیط‌زیست
۱۲	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	۲۷	سازمان مناطق آزاد تجاری-صنعتی
۱۳	وزارت بازرگانی	۲۸	ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز
۱۴	وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی	۲۹	ستاد مبارزه با مواد مخدر
۱۵	نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران		

مرز و مرزبانی در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران

مقدمه و اصول ۳، ۷، ۹، ۱۳، ۱۵، ۴۳، ۴۸، ۵۰، ۶۸، ۷۸، ۸۱، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۲۱، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۵۳ و ۱۷۶ قانون اساسی به «قلمرو با حدود و مرزهای مشخص» تحت حاکمیت کامل ج.ا.ایران اشاره دارد (بدیعی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۱۹-۱۱۶). همچنین، ج.ا.ایران به عنوان عضو سازمان ملل متحد و بنا به شرایط، معاهدات و قراردادهایی را با تصویب مراجع قانون‌گذاری می‌پذیرد. بند ۱۰، ماده ۴ قانون ناجا، ۱) مراقبت و کنترل مرزهای ج.ا.ایران؛ ۲) اجرای معاهدات و پروتکل مصوبه مرزی؛ ۳) استیفای حقوق دولت و اتباع مرزنشین در مرزها و محدوده انحصاری و اقتصادی دریاها را به عنوان وظایف ناجا دانسته است.

قانون ارتش ج.ا.ا. و اساسنامه سپاه تکالیفی را برای امنیت مرزها برشمرده است. مواد ۲۰، ۲۹، ۳۰ و ۳۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح نیز مجازاتی را در خصوص مأموریت‌های مرزی ن.م. مقرر داشته است. اولین آیین‌نامه مرزبانی توسط وزارت جنگ تهیه و با تأیید وزارتخانه‌های خارجه، کشور و دادگستری در ۱۳۳۸ در ۸ فصل مشتمل بر ۹۶ ماده و ۱۲ تبصره به تصویب هیئت دولت رسید. ستاد کل نیروهای مسلح، مأموریت مرزبانی ناجا را همان موارد مندرج در قانون ناجا دانسته و وظایف کلی مرزبانی را در ۲۷ بند و ۲ تبصره ابلاغ نموده است.

شکل ۳: مدل مفهومی مرزبانی در ج.ا.ایران در دو حوزه تابعیت و ماهیت را نشان می‌دهد.



شکل ۳: مدل مفهومی مرزبانی در ج.ا.ایران در حوزه تابعیت و ماهیت

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی-توسعه‌ای، با روش آمیخته-اکتشافی و جامعه آماری تمام شمار شامل ۳۱ نفر از خبرگان انجام شد که چنین ویژگی‌هایی داشتند: دارای حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و همچنین مسئولیت یا تجربه کاری حداقل ده‌ساله در حوزه مرتبط با تحقیق و در دسترس. گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از فیش‌برداری و پرسشنامه نیمه‌باز انجام شد. ابعاد و مؤلفه‌های دو حوزه تابعیت و ماهیت مرزبانی در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت و سؤال باز از جامعه آماری پرسش و رابطه آن‌ها به دست آمد. تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه با معادلات ساختاری و استفاده از نرم‌افزارهای (SPSS (۲۱.۰ و EXCEL و Smart-PLS^۱ برای نشان دادن مدل روابط حوزه‌ها، ابعاد و مؤلفه‌ها در حالت معنی‌داری و تخمین ضرایب استاندارد استفاده و نتایج به‌صورت توصیفی و استنباطی تحلیل شد. عدد ۸۸/۱، آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه را تأیید و برای روایی، پیش‌نویس پرسشنامه حاصل از مطالعات اکتشافی بین ۱۱ نفر از خبرگان حوزه مربوطه توزیع و با اخذ نقطه‌نظر آنان، اشباع نظری حاصل گردید. همچنین، پرسشنامه به‌صورت نیمه‌باز طراحی شد تا سایر عوامل احتمالی شناسایی و میزان اتقان به حداکثر ممکن برسد. جداول ۳ و ۴ گویه‌های ارائه‌شده به جامعه آماری را نشان می‌دهند.

¹ - Partial Least Squares

جدول ۳: گویه‌های حوزه راهبردی تابعیت مرزبانی

مؤلفه‌ها	ابعاد	ردیف	
تحت تابعیت مستقیم فرمانده معظم کل قوا یا رهبری	دستگاه غیر نظامی	۱	
تحت تابعیت مستقیم رئیس‌جمهور		۳	
تحت تابعیت مستقیم وزیر کشور		۴	
تحت تابعیت مستقیم وزیر امور خارجه		۵	
تحت تابعیت مستقیم وزیر اطلاعات		۶	
تحت تابعیت مستقیم وزیر راه و شهرسازی		۷	
تحت تابعیت مستقیم وزیر اقتصاد و دارایی		۸	
تحت تابعیت سازمان یا اداره کل یک وزارتخانه با ذکر سازمان یا اداره پیشنهادی.		۹	
سایر		۱۰	
به‌عنوان معاونت مستقل		سازمان نظامی	۱۱
تحت تابعیت ستاد کل نیروهای مسلح	۱۲		
به‌عنوان سازمان مستقل	۱۳		
به‌عنوان معاونت مستقل	تحت تابعیت اجا		۱۴
به‌عنوان نیروی مستقل			۱۵
به‌عنوان معاونت در نیروی متناظر	تحت تابعیت سپاه		۱۶
به‌عنوان معاونت مستقل			۱۷
به‌عنوان نیروی مستقل			۱۸
به‌عنوان معاونت در نیروی متناظر			۱۹
تحت تابعیت وزارت دفاع و پش ن.م.			۲۰
به‌عنوان معاونت مستقل		۲۱	
سایر	۲۱		
تحت تابعیت نیروی انتظامی ج.ا.ایران	انتظامی	۲۲	
تحت تابعیت پلیس برون‌شهری پس از بازطراحی ناجا (پلیس شهری و برون‌شهری)		۲۳	
سایر		۲۴	
سایر	سایر	۲۵	

جدول ۴: گویه‌های حوزه راهبردی ماهیت مرزبانی

مؤلفه‌ها	ابعاد	ردیف
به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی	نظامی	۱
		۲
سایر	انتظامی (پلیسی)	۳
		۴
به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای پلیسی	تلفیقی	۵
		۶
سایر	سایر	۷

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

پس از جمع‌آوری پاسخ‌های جامعه آماری به پرسشنامه، داده‌ها از طریق نرم‌افزارهای EXCEL و SPSS(21.0) و Smart-PLS و با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. بر اساس ویژگی‌های جامعه آماری، حدود ۳۵٪ مدرک کارشناسی ارشد و حدود ۶۵٪ دارای مدرک دکتری و همچنین حدود ۱۳٪ بیش از ۱۰ سال و حدود ۸۷٪ بیش از ۲۰ سال تجربه کاری مرتبط داشته‌اند.

تحلیل توصیفی نتایج پرسشنامه

پاسخگویی جامعه آماری مطابق جداول ۵ و ۶ به تفکیک هر حوزه شامل درصد فراوانی و نمرات هریک از گویه‌ها برحسب نمره ۱۰۰ است (میانگین نظرات هر گویه محاسبه و با ضرب در ۲۰ به مقیاس ۱۰۰ برده می‌شود). با توجه به حجم داده‌ها، از نرم‌افزار Smart-PLS برای ترسیم روابط حوزه‌ها، ابعاد و مؤلفه‌ها در حالت معنی‌داری ضرایب و تخمین ضرایب استاندارد استفاده شد.

حوزه راهبردی تابعیت مرزبانی: منظور از «تابعیت مرزبانی» یعنی بالاترین مقام مرزبانی ج.ا. ایران به‌طور مستقیم پاسخگوی کیست. در بین مؤلفه‌های حوزه «تابعیت مرزبانی» بالاترین میانگین نمره را مؤلفه «تحت تابعیت نیروی انتظامی ج.ا.ایران» با ۹۱.۶ در بعد «سازمان انتظامی» دارد.

جدول ۵: درصد فراوانی و نمرات گویه‌های حوزه تابعیت

نمره از ۱۰۰	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه	رده طبقه	
۷۲,۲	۴۶,۴	۲۱,۴	۳,۶	۳,۶	۲۵	دستگاه غیر نظامی - تابعیت مستقیم فرمانده معظم کل قوا یا رهبری	دستگاه غیر نظامی	
۴۴,۶	۰	۲۳,۱	۱۹,۲	۱۵,۴	۴۲,۳	دستگاه غیر نظامی - تحت تابعیت مستقیم رئیس جمهور		
۵۸,۶	۷,۱	۳۲,۱	۳۲,۱	۳,۶	۲۵	دستگاه غیر نظامی - تحت تابعیت مستقیم وزیر کشور		
۴۰	۰	۲۳,۱	۷,۷	۱۵,۴	۵۳,۸	دستگاه غیر نظامی - تابعیت مستقیم وزیر امور خارجه		
۴۰,۸	۰	۱۴,۸	۲۲,۲	۱۴,۸	۴۸,۱	دستگاه غیر نظامی - تابعیت مستقیم وزیر اطلاعات		
۳۳,۶	۴	۸	۴	۲۰	۶۴	دستگاه غیر نظامی - تابعیت مستقیم وزیر راه و شهرسازی		
۲۹,۲	۰	۳,۸	۱۱,۵	۱۱,۵	۷۳,۱	دستگاه غیر نظامی - تابعیت مستقیم وزیر اقتصاد و دارایی		
۳۸,۲	۴,۳	۱۳	۱۷,۴	۰	۶۵,۲	دستگاه غیر نظامی - تحت تابعیت سازمان یا اداره کل		
۵۶,۲	۳۸,۱	۴,۸	۴,۸	۴,۸	۴۷,۶	سازمان نظامی - تابعیت ستاد کل - بعنوان معاونت مستقل		سازمان نظامی
۷۵,۲	۳۶	۳۲	۱۲	۱۲	۸	سازمان نظامی - تابعیت ستاد کل - بعنوان سازمان مستقل		
۳۲,۴	۰	۹,۵	۱۴,۳	۴,۸	۷۱,۴	سازمان نظامی - تابعیت اجا - به عنوان معاونت مستقل		
۵۰	۱۲,۵	۱۶,۷	۱۶,۷	۱۶,۷	۳۷,۵	سازمان نظامی - تابعیت اجا - به عنوان نیروی مستقل		
۴۰	۴	۲۰	۴	۱۶	۵۶	سازمان نظامی - تابعیت اجا - بعنوان معاونت در نیروی متناظر		
۳۰,۴	۰	۹,۵	۹,۵	۴,۸	۷۶,۲	سازمان نظامی - تحت تابعیت سپاه - به عنوان معاونت مستقل		
۴۲,۶	۰	۱۷,۴	۲۶,۱	۸,۷	۴۷,۸	سازمان نظامی - تابعیت سپاه - به عنوان نیروی مستقل		
۳۶	۴	۱۲	۸	۱۲	۶۴	سازمان نظامی - تابعیت سپاه - بعنوان معاونت در نیروی متناظر		
۳۴	۰	۸,۷	۱۷,۴	۸,۷	۶۵,۲	سازمان نظامی - تابعیت وزارت دفاع - بعنوان معاونت مستقل		
۳۳,۶	۰	۴,۵	۲۲,۷	۹,۱	۶۳,۶	سازمان نظامی - تابعیت وزارت دفاع - به عنوان سازمان مستقل		
۹۱,۶	۷۳,۱	۱۱,۵	۱۵,۴	۰	۰	سازمان نظامی - تحت تابعیت نیروی انتظامی ج.ا.ایران	انتظامی سازمان	
۶۰	۳۰,۸	۱۱,۵	۱۵,۴	۱۱,۵	۳۰,۸	سازمان انتظامی - تحت تابعیت پلیس برون شهری پس از بازطراحی ناجا (پلیس شهری و برون شهری)		

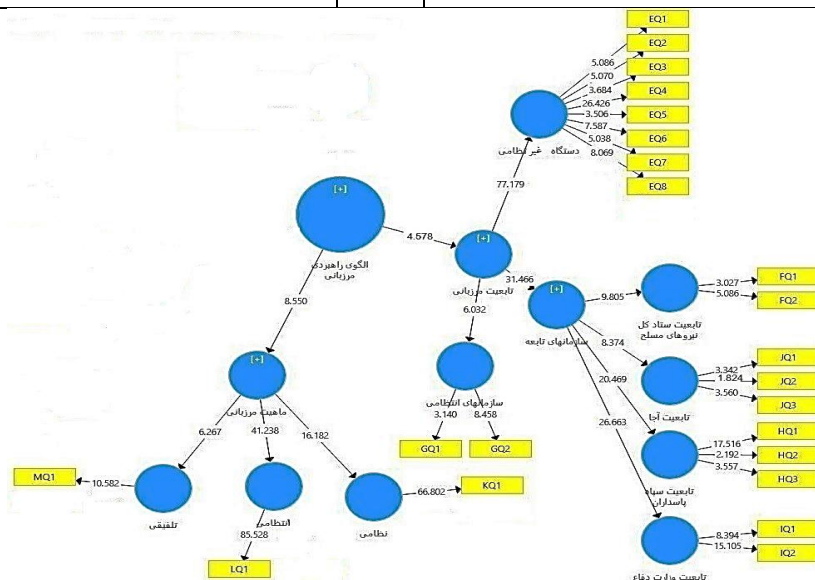
حوزه راهبردی ماهیت مرزبانی: منظور از «ماهیت مرزبانی»، نوع ابزار، اقدامات و رویکردها است. براین اساس، سه بعد «نظامی، انتظامی و تلفیقی» تشخیص داده شد که نوع اخیر حاصل به کارگیری اقتضایی ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی و پلیسی به صورت توأم است.

جدول ۶: درصد فراوانی و نمرات گویه‌های حوزه ماهیت مرزبانی

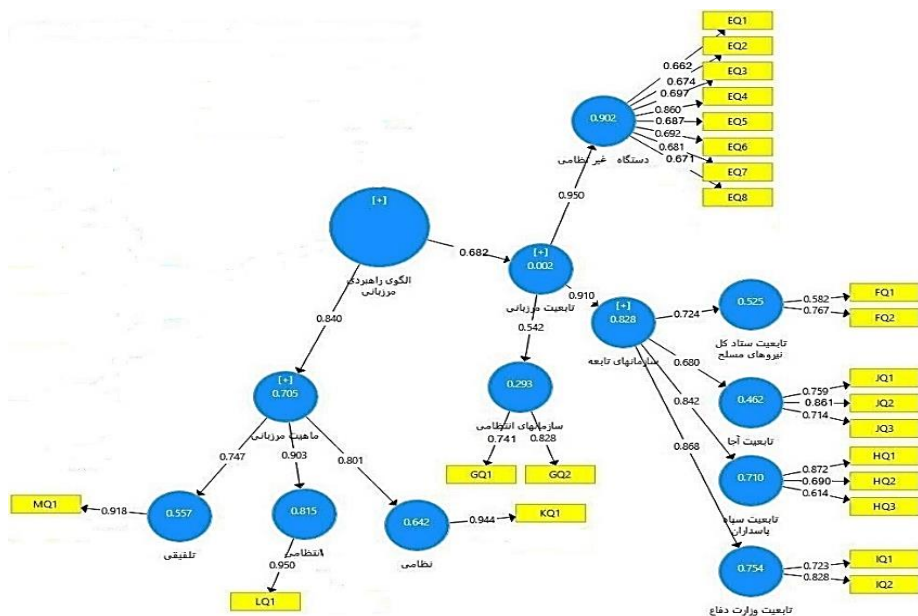
نمره از ۱۰۰	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه
۸۰	۴۰,۷	۲۹,۶	۲۲,۲	۳,۷	۳,۷	نظامی - بکارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی
-	-	-	-	-	-	سایر
۷۵,۶	۱۷,۴	۵۲,۲	۲۶,۱	۰	۴,۳	انتظامی - بکارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای پلیسی
-	-	-	-	-	-	سایر
۸۸	۵۶,۷	۳۳,۳	۶,۷	۰	۳,۳	تلفیقی - بکارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی و انتظامی به صورت اقتضایی
-	-	-	-	-	-	سایر

جدول ۷: راهنمای کدهای مدل انعکاسی حوزه تابعیت و ماهیت مرزبانی در ج.ا.ایران

کد	گویه	کد	گویه
EQ1	غیرنظامی-تابعیت فرمانده کل قوا یا رهبری	JQ3	نظامی-تابعیت آجا معاونت نیروی متناظر
EQ2	غیرنظامی -تحت تابعیت رئیس جمهور	HQ1	نظامی-تابعیت سپاه-معاونت مستقل
EQ3	غیرنظامی -تحت تابعیت وزیر کشور	HQ2	نظامی-تابعیت سپاه-نیروی مستقل
EQ4	غیرنظامی- تابعیت وزیر امور خارجه	HQ3	نظامی-تابعیت سپاه -معاونت نیروی متناظر
EQ5	غیرنظامی -تحت تابعیت وزیر اطلاعات	IQ1	نظامی-تابعیت ودجا-معاونت مستقل
EQ6	غیرنظامی- تابعیت وزیر راه و شهرسازی	IQ2	نظامی-تابعیت ودجا-سازمان مستقل
EQ7	غیرنظامی- تابعیت وزیر اقتصاد و دارایی	GQ1	انتظامی-تحت تابعیت ناجا
EQ8	غیرنظامی - تابعیت سازمان یا اداره کل	GQ2	انتظامی-تابعیت پلیس برون شهری
FQ1	نظامی-تابعیت س.ک.ن.م.-معاونت مستقل	KQ1	نظامی-بکارگیری ابزار اقدامات رویکردهای نظامی
FQ2	نظامی- تابعیت س.ک.ن.م.-سازمان مستقل	LQ1	انتظامی-بکارگیری ابزار اقدامات رویکردهای پلیسی
JQ1	نظامی-تابعیت آجا-معاونت مستقل	MQ1	تلفیقی- به کارگیری ابزار و اقدامات و رویکردهای نظامی و انتظامی اقتضایی
JQ2	نظامی-تابعیت آجا نیروی مستقل		



شکل ۴: مدل بیرونی انعکاسی حوزه تابعیت و ماهیت مرزبانی در حالت معناداری



شکل ۵: مدل بیرونی انعکاسی حوزه تابعیت و ماهیت مرزبانی در حالت ضرایب استاندارد

اشکال ۴ و ۵ مدل بیرونی انعکاسی در حالت معناداری و تخمین ضرایب استاندارد حوزه تابعیت و ماهیت مرزبانی در ج.ا.ایران و جدول ۷ راهنمای کدهای مدل را نشان می‌دهند.

تحلیل استنباطی مؤلفه‌های پرسشنامه

در آزمون دو جمله‌ای، توزیع یکسان و جهت نظرات پاسخگویان برای هر سؤال در قالب دو گروه (انتخاب گزینه بزرگ‌تر از ۳ و گزینه کمتر و مساوی ۳) بررسی می‌شود یعنی زمانی پاسخ‌ها یکسان توزیع شده‌اند که سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ باشد.

حوزه تابعیت مرزبانی

دستگاه غیر نظامی: سطح معنی‌داری همه گویه‌ها به جز دو گویه شماره ۱ و ۳ کمتر از ۰/۰۵ بوده و این موضوع به معنی رد فرض صفر می‌باشد. در مورد ۲ گویه: (۱) تحت تابعیت مستقیم فرمانده معظم کل قوا یا رهبری (۳) تحت تابعیت مستقیم وزیر کشور، بین پاسخگویان اجماع نبوده و حدود نیمی از آنان ارتباط و نیمی دیگر عدم ارتباط آن را با مؤلفه و بعد مذکور اعلام داشته‌اند. برای گویه‌های: (۲) تحت تابعیت رئیس‌جمهور (۴) تحت تابعیت وزیر امور خارجه (۵) تحت تابعیت وزیر اطلاعات (۶) تحت تابعیت وزیر راه و شهرسازی (۷) تحت تابعیت وزیر اقتصاد و دارایی (۸) تحت تابعیت سازمان یا اداره کل یک وزارتخانه با ذکر سازمان یا اداره پیشنهادی، با

توجه به درصد پاسخگویی بیشتر در گروه اول (کمتر از ۳) پاسخگویان تأیید کرده‌اند که ارتباط این ۶ گویه با مؤلفه دستگاه غیرنظامی بعد تابعیت مرزبانی در سطح کم و خیلی کم بوده است. سازمان نظامی: سطح معنی‌داری همه گویه‌ها به جز گویه ۱، ۲ و ۴ کمتر از ۰/۰۵ بوده و به معنی رد فرض صفر است. در مورد ۳ گویه: (۱) تحت تابعیت ستاد کل - معاونت مستقل (۲) تحت تابعیت ستاد کل ن.م. سازمان مستقل (۴) تحت تابعیت اجا-بعنوان نیروی مستقل پاسخگویان اجماع نداشته، نیمی از آنان ارتباط و نیمی دیگر عدم ارتباط آن را با حوزه و بعد مذکور اعلام داشته‌اند. برای گویه‌های: (۳) تحت تابعیت اجا-به عنوان معاونت مستقل (۵) تحت تابعیت اجا-به عنوان معاونت در نیروی متناظر (۶) تحت تابعیت سپاه-به عنوان معاونت مستقل (۷) تحت تابعیت سپاه-به عنوان نیروی مستقل (۸) تحت تابعیت سپاه-به عنوان معاونت در نیروی متناظر (۹) تحت تابعیت وزارت دفاع-به عنوان معاونت مستقل (۱۰) تحت تابعیت وزارت دفاع-به عنوان سازمان مستقل، با توجه به درصد پاسخگویی بیشتر در گروه اول (کمتر از ۳) پاسخگویان تأیید کرده‌اند که ارتباط این ۷ گویه با بعد سازمان نظامی حوزه تابعیت مرزبانی در سطح کم و خیلی کم بوده است. سازمان انتظامی: سطح معنی‌داری گویه «تحت تابعیت ناجا» کمتر از ۰/۰۵ و به معنی رد فرض صفر است. با توجه به درصد پاسخگویی بیشتر در گروه دوم (بیشتر از ۳) پاسخگویان تأیید کرده‌اند ارتباط این گویه با بعد سازمان انتظامی حوزه تابعیت مرزبانی در سطح زیاد و خیلی زیاد بوده است.

در مورد گویه شماره ۲ (تحت تابعیت پلیس برون‌شهری پس از بازطراحی ناجا (پلیس شهری و برون‌شهری)) اجماع نبوده حدود نیمی از آنان ارتباط و نیمی عدم ارتباط اعلام داشته‌اند. حوزه ماهیت مرزبانی

سطح معنی‌داری گویه «به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی و انتظامی به‌صورت اقتضایی» کمتر از ۰/۰۵ و به معنی رد فرض صفر می‌باشد. برای این گویه با توجه به درصد پاسخگویی بیشتر در گروه دوم (بیشتر از ۳) پاسخگویان اظهار و تأیید کرده‌اند که ارتباط این گویه با حوزه ماهیت مرزبانی در سطح زیاد و خیلی زیاد بوده است. در این میان در مورد دو گویه: (۱) به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی (۲) به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای پلیسی بین پاسخگویان اجماع نبوده حدود نیمی از آنان ارتباط و نیمی دیگر ارتباطی قائل نبوده‌اند.

نتایج حاصل از آزمون فریدمن برای ابعاد حوزه تابعیت مرزبانی حاکی از آن است که آزمون در سطح ۰/۰۵ معنی دار بوده (آماره $\chi^2 = 35/3$) لذا بین این ۳ بعد تفاوت وجود داشته و رتبه‌بندی آنان بر اساس این آزمون به شرح جدول ۸ می‌باشد. بالاترین نمره مربوط به بعد انتظامی بوده و پایین‌ترین نمره مربوط به دستگاه غیرنظامی می‌باشد.

سطح معنی‌داری ضریب همبستگی هر سه بعد کمتر از ۰/۰۵ و حاکی از معنی‌داری آزمون است. مقدار ضریب همبستگی هر سه بعد مثبت که بیانگر رابطه مستقیم بین آنان می‌باشد.

جدول ۸: رتبه ابعاد حوزه تابعیت مرزبانی حاصل از آزمون ناپارامتری فریدمن

رتبه	بعد	میانگین رتبه‌ای
1	سازمان انتظامی	2.98
2	سازمان نظامی	1.6
3	دستگاه غیرنظامی	1.42

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

شبه الگوی راهبردی تابعیت و ماهیت مرزبانی در ج.ا. ایران چیست؟

پاسخ توصیفی: در حوزه راهبردی تابعیت مرزبانی، بیشترین میزان ارتباط حوزه «تابعیت مرزبانی» در مؤلفه «تحت تابعیت نیروی انتظامی ج.ا. ایران» است. در حوزه راهبردی ماهیت مرزبانی، بیشترین میزان ارتباط حوزه «ماهیت مرزبانی» در بعد «تلفیقی» و مؤلفه «به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی و انتظامی به‌صورت اقتضایی» است.

پاسخ استنباطی: در حوزه راهبردی تابعیت مرزبانی: ارتباط مؤلفه «تحت تابعیت ناجا» در بعد «سازمان انتظامی» با حوزه «تابعیت مرزبانی» را در سطح زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند. در حوزه راهبردی ماهیت مرزبانی، ارتباط مؤلفه «به‌کارگیری ابزار، اقدامات و رویکردهای نظامی و انتظامی به‌صورت اقتضایی» در بعد «تلفیقی» با حوزه «ماهیت مرزبانی» در سطح زیاد و خیلی زیاد است.

در مجموع، مرزبانی در جمهوری اسلامی ایران بایستی به‌صورت تلفیقی و به‌کارگیری اقتضایی ابزار، اقدامات و رویکرد توأمان نظامی و انتظامی شکل گیرد و در تابعیت سازمان انتظامی (پلیس) قرار داشته باشد.

ب- پیشنهادها

پیشنهادهای پژوهشی هم‌راستا با ماهیت تلفیقی (نظامی-انتظامی) و تابعیت پلیسی مرزبانی، می‌تواند عناوین زیر را در برگیرد: (۱) تهیه طرح تجهیزات رزمی مرزبانی توسط آماد ناجا. (۲) تهیه طرح عملیاتی مرزبانی توسط عملیات ناجا (۳) تدوین راهبرد سازمانی مرزبانی توسط طرح و برنامه ناجا (۴) تدوین راهبرد آموزشی مرزبانی توسط آموزش ناجا

فهرست منابع:

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: WWW.Khamenei.ir

الف - منابع فارسی

- آیین‌نامه مرزبانی مصوب ۱۳۳۸
- احمدی، محمدحسن، (۱۳۹۴)، تبیین مفهوم مرز و جایگاه آن در فقه سیاسی اسلام، تهران، انتشارات مرزبانان.
- اخباری، محمد و نامی، محمدحسن، (۱۳۹۷)، جغرافیای مرز با تأکید بر مرزهای ایران، تهران، سازمان جغرافیایی ن.م.
- اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- افشردی، محمدحسین و جانپور، محسن و احمدی پور، زهرا و قصری، محمد، (۱۳۹۳)، تبیین شاخص‌های مؤثر در مدیریت مرزها، فصلنامه ژئوپلیتیک، ش ۲.
- بدیعی ازندهی، مرجان و غلامی، بهادر و میراحمدی، فاطمه، (۱۳۹۴)، مطالعه تطبیقی مفهوم قلمرو و قلمروسازی در قوانین اساسی مشروطه و ج.ا.ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۱، شماره اول.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی.
- رضایی، غلامرضا، (۱۳۸۵)، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با مرزبانی، تهران، دانشگاه علوم انتظامی.
- خطایی، غلامحسین، (۱۳۷۴)، مرزبانی، تهران، معاونت آموزشی ناجا.
- ریاضی، عبدالله، (۱۳۳۵)، تاریخ ایران، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- زرقانی، سید هادی، (۱۳۸۶ش)، مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی، تهران، دانشگاه علوم انتظامی.
- زرقانی، سید هادی، (۱۳۸۶)، عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر نقش و کارکرد مرزها با تأکید بر مرزهای ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۳، شماره ۲.
- زرقانی، هادی واعظمی، هادی و لطفی، امین، (۱۳۹۲)، بررسی شیوه‌ها و سیاست‌های مدیریت مرزها و نقش آن در امنیت مرز. نمونه موردی: مرزهای شرقی ایران، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه، ش ۲۰.
- ستاره، جلال، (۱۳۸۸)، نگرش مفهومی به مرزهای ایران زمین، جلد ۲ و ۳ تهران، تحقیقات کاربردی مرزبانی ناجا.
- عندلیب، علیرضا، (۱۳۷۹)، آمایش مناطق مرزی با تأکید بر ملاحظات امنیتی دفاعی، دانشگاه تهران.
- غفوری، ناصر، (۱۳۹۴)، آشنایی با مرزبانی کشورهای همسایه، تهران، دانشگاه علوم انتظامی امین.

- فره‌وشی، بهرام، (۱۳۷۹)، ایران‌ویج، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- قانون ارتش ج.ا.ایران
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح ج.ا.ایران
- قانون ناجا مصوب ۱۳۶۹
- قوام، سید عبدالعلی، (۱۳۸۴)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، تهران، سمت.
- قیطاسی، حسن‌رضا و رضایی، غلامرضا (۱۳۹۵)، تاریخچه مرز و مرزبانی در ایران، دانشگاه علوم انتظامی.
- مطالعات گروهی دوره ۸ امنیت ملی، (۱۳۹۱)، الگوی تدوین راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- معطوفی، اسدالله، (۱۳۸۲)، تاریخ چهارهزارساله ارتش ایران، جلد ۱ و ۲، نشر ایمان.
- منظری، علیرضا (معاون پیشین امور بین‌الملل سازمان هواپیمایی کشوری)، (۱۳۹۵/۵/۲۵)، «مرز فرودگاه بین‌المللی» و «مرز هوایی» کجاست؟ قابل دسترس در: w.w.w.smtnews.ir
- نایب‌پور، محمد و ویسیان، محمد، (۱۳۹۶)، مسائل فرهنگی - اجتماعی اقوام در مرزهای ایران، دانشگاه علوم انتظامی.

ب - منابع انگلیسی

- Abeyratne, R, (2012), **Aviation Security Law**, Heidelberg: Springer.
- Duo, Hwan. Kim, (2008) **Essays for the study of the international air and space law**. Paju: Korean Studies Information Company.
- Hobart, Tas, (24 December 1947 Retrieved 23 January 2014), **Record Strait Traffic Due Today**. The Mercury. National Library of Australia.
- Milde, M, (2012), **International Air Law and ICAO**, The Hague,